Een halve eeuw later speelden dergelijke kwesties nog steeds een rol in het debat over Zwitserse nationale identiteit.

Als uitzonderlijk geval – een land met vier talen en talloze dialecten, twee christelijke gezindten die in gecompliceerde territoriale scheidslijnen resulteerden, en uiteenlopende culturele invloeden vanuit aangrenzende regio's – demonstreert Zwitserland enkele van de universele paradoxen van de natievorming. Natievorming kan alleen mogelijk worden gemaakt door culturele reductie en nadruk op een kleinst mogelijke gemene deler. In het geval van Zwitserland was dit een vage notie van rusticiteit die werd geassocieerd met het architectonische en natuurlijke landschap van het alpendorp. Dit pastorale symbool dateert van vóór het Village Suisse van 1896: het komt niet alleen al ter sprake in de geschriften van Jean-Jacques Rousseau, maar ook in die van de talloze Engelse en andere Europese reizigers die het land in de negentiende eeuw bezochten. Na de oprichting van de Zwitserse federale staat werd het een expliciet nationaal, maar ook architectonisch project – een project dat werd geproduceerd voor een lokaal publiek en verschillende malen herhaald. Vier decennia na Village Suisse bouwden de organisatoren van een andere Nationale Tentoonstelling in Zürich een zeer vergelijkbaar *Landidörfli* (1939). En in 1978 opende het openluchtmuseum van Ballenberg (in het kanton Bern) zijn deuren – het is vandaag de dag nog steeds in gebruik als een centrum voor de studie en tentoonstelling van authentieke vernaculaire gebouwen, en een standaardbestemming voor schoolreisjes en gezinsuitstapjes. De hardnekkigheid van het beeld, de vorm en de indeling van het dorp als symbool van 'Zwitsersheid' is veelzeggend: net als zijn navolgers had het Village Suisse van 1896 de bedoeling het Zwitserse motto 'eenheid in verscheidenheid' (*Einheit in der Vielheit*) te representeren, inclusief de daarmee samenhangende uitdagingen.[34] Een monumentale, symmetrische en stilistisch consistente negentiende-eeuwse compositie (misschien gemodelleerd naar een paleis, een tempel of een kathedraal) zou niet aan dit doel hebben voldaan: de inherent pittoreske vorm van het dorp was de enige oplossing.

Vertaling: InOtherWords, Maria van Tol

Dit artikel is gebaseerd op mijn werk in het kader van het onderzoeksprogramma 'Building Identity: Character in Architectural Debate and Design, 1750-1850' van de ETH Zürich, dat is gefinancierd door het Zwitserse Nationale Wetenschapsfonds. Mijn dank gaat niet alleen uit naar mijn collega's en programmabegeleiders Maarten Delbeke en Sigrid de Jong, maar ook naar Dominik Müller, voor zijn zorgvuldige commentaar op een eerdere versie van dit artikel. Daarnaast gaat mijn dank uit naar Irina Davidovici, Daniel Weiss en Almut Grunewald van gta Archiv*, het archief van het Instituut voor architectuurgeschiedenis en -theorie (gta) van de ETH Zürich.*

34
Zie voor meer informatie: Stanislaus von Moos, 'Chalets und Gegenchalets: Über Nostalgie, Design und Identität in der Schweiz', in: Stanislaus von Moos, *Nicht Disneyland und andere Aufsätze über Modernität und Nostalgie* (Zürich: Scheidegger & Spiess, 2004), 22-23.

Elemental Villages

Architectural Ethnography and the Decline of Geographic Regionalism in France

Gregory E. Cartelli

In 1892, economist Alfred de Foville introduced the two-volume compendium *Enquête sur les conditions de l'habitation en France*, recounting how, during a preparatory meeting, a child was in the room playing with a village composed of small model houses. A colleague picked up one of the toys and remarked:

What's the use of your papers? What good are your questionnaires? Your work is already complete. Here it is, the typical house of the French peasant: the elementary cell which sees the birth, life, and death of three quarters of the population of so-called civilised countries. Four walls at right angles; a double-pitched roof; a door in the middle of the facade; a window on the right, a window on the left: you will find this everywhere . . . It is too simple and too ugly to not be universal![1]

A half century later, Foville's volumes – which served as a rebuttal to this reduction of cultural characterisation – were celebrated as a model and precedent for another survey, the *Enquête sur l'architecture rurale* (EAR). However, the economist's response was not a total dismissal of the relationship between elementarity and universality. Rather, it was a reduction of its scale to recognise regional uniformities rooted in principles of differentiation. As Foville noted, drawing on typologies, or rather *topologies*: 'Between the Provençal *bastidon* and the Picardy cottage, the dissimilarity is no less than that between the olive tree on the Mediterranean coast and the apple tree on the banks of the Channel.'[2] In setting down this analogy, he was instantiating a localised version of the biological precepts that informed Garnier and Viollet-le-Duc's racialised global histories.[3] By the time the EAR began, in 1941, these had been mobilised socially (in the *querelle du peuplier*), activated as the guiding design principle for post-First World War reconstruction, and seized upon as a political cause in the regionalist politics of the Popular Front.[4] Rather than the formal reduction of the wooden toy, regionalism presumed a different form of elementalism: basing its practices on the boundary conditions of geographic analysis and administrative governance. Geography, instead of geometry, was understood as the natural foundation of architecture and the source of both universality and differentiation. Reflecting the combination of pragmatism and nationalism that had been levied at the rural, in 1943 architect Guy Pison depicted the origin of the EAR as 'borne from the need for reconstruction, [and] first placed under the sign of regionalism'.[5]

Architectural attention to the vernacular conventionally framed under an anthropological framework, if not an 'ethnographic' one, a treatment engendered by the physiognomic relations drawn between anthropic and architectural form in the nineteenth century and the structural reduction of buildings and programmes to elements and units that began in the 1950s. However, when considering ethnographic attention to architecture, the question becomes not what analytic equivalences are made, but rather to what ends architecture becomes mobilised as an ethnographic utility. Such exchanges and agendas inevitably alter their subjects and objects. In the case of the EAR, the scientific orientation of mid-twentieth-century French ethnography was leveraged to not only document architecture, but to establish a scientific basis for France's chthonic nationalism. As this article

1
Alfred Foville, *Enquête sur les conditions de l'habitation en France: les maisons-types* (Paris: E. Leroux, 1894), vii.

2
Ibid., viii

3
Eugène Viollet-le-Duc, *Histoire de l'habitation humaine* (Paris: J. Hetzel et Cie, 1875) ; Charles Garnier, *L'Habitation humaine* (Paris: Hatchet, 1892).

4
Christy Wampole, *Rootedness: The Ramifications of a Metaphor* (Chicago: University of Chicago Press, 2016).

5
Guy Pison, 'Perspectives sur l'enquête d'architecture rurale du Chantier 1425', 11 April 1944, 20130277/3, MNATP, Archives Nationales, AN.

Elementaire dorpen

Architectonische etnografie en de neergang van het geografisch regionalisme in Frankrijk

Gregory E. Cartelli

De econoom Alfred de Foville vertelt in zijn tweedelige *Enquête sur les conditions de l'habitation en France* uit 1892 hoe er op een dag, tijdens een vergadering voor het boek, in de kamer een kind aan het spelen was met een dorp bestaand uit kleine modelhuisjes. Een collega pakte een van de speeltjes op en vroeg:

Wat hebben die verhandelingen van jullie eigenlijk voor zin? Wat is het nut van jullie vragenlijsten? Jullie arbeid is voltooid. Dit hier is het: het typisch Franse boerenhuis, de elementaire cel waarin driekwart van de bevolking van de zogenaamd beschaafde landen geboren wordt, leeft en sterft. Vier muren, loodrecht op elkaar; een zadeldak; een deur midden in de voorgevel; een raam rechts, een raam links: hier staat het overal vol mee (...). Het is te eenvoudig en te onooglijk om niet universeel te zijn![1]

Een halve eeuw later genoten De Foville's boeken – die deze reductie van culturele kenmerken juist moesten weerleggen – faam als voorbeeld en precedent in een ander onderzoek, de *Enquête sur l'architecture rurale* (EAR). De econoom wees echter de volledige relatie tussen het elementaire en universele niet af. Het was wat hem betrof eerder een kwestie van schaalverkleining om de regionale uniformiteit die geworteld was in differentiatieprincipes, te herkennen. De Foville merkte op, onder verwijzing naar de typologie, of beter gezegd de *topologie*, dat het verschil tussen een Provençaals *bastidon* en een Picardisch plattelandshuisje even groot was als het verschil tussen een olijfboom aan de Middellandse Zeekust en een appelboom aan de oevers van het Kanaal.[2] Met deze analogie formuleerde hij een gelokaliseerde versie van de biologische wetten uit de geracialiseerde wereldgeschiedenissen van Garnier en Viollet-le-Duc.[3] Tegen de tijd dat de EAR van start ging, in 1941, waren deze 'wetten' maatschappelijk in stelling gebracht rond de eeuwwisseling (in de literaire *querelle du peuplier* over ontworteling), geactiveerd als leidende ontwerpprincipes voor de wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog en ingezet als politiek motief in de regionalistische politiek van het Front Populaire.[4] Het regionalisme ging niet uit van een vormelijke vereenvoudiging zoals bij het houten speelgoed, maar wel van een andere vorm van elementarisme: het baseerde zijn praktijken op de randvoorwaarden van de geografische analyse en het administratieve bestuur. Niet de geometrie, maar de geografie werd opgevat als het natuurlijke fundament van de architectuur en de bron van zowel universaliteit als differentiatie. De combinatie van pragmatisme en nationalisme die op het platteland werd losgelaten, resoneerde in 1943 in de woorden van architect Guy Pison, die de EAR beschreef als 'voortgekomen uit de noodzaak van reconstructie, [en] allereerst onder het teken van het regionalisme staand'.[5]

De aandacht voor vernaculaire architectuur is van oudsher ingebed in een antropologisch, om niet te zeggen 'etnografisch' kader. Deze benadering werd aangewakkerd door de fysionomische verbanden die in de negentiende eeuw werden gelegd tussen menselijke en architectonische vormen en door de structurele herleiding van gebouwen en programma's tot elementen en eenheden vanaf de jaren 1950. Als we kijken naar de etnografische aandacht voor architectuur is de vraag echter niet, welke analytische vergelijkingen er worden getrokken, maar eerder met welk doel de

1
Alfred Foville, *Enquête sur les conditions de l'habitation en France: les maisons-types* (Parijs: E. Leroux, 1894), vii.

2
Ibid., viii.

3
Eugène Viollet-le-Duc, *Histoire de l'habitation humaine* (Parijs: J. Hetzel et Cie, 1875); Charles Garnier, *L'Habitation humaine* (Parijs: Hatchet, 1892).

4
Christy Wampole, *Rootedness: The Ramifications of a Metaphor* (Chicago: University of Chicago Press, 2016).

5
Guy Pison, 'Perspectives sur l'enquête d'architecture rurale du Chantier 1425', 11 april 1944, 20130277/3, MNATP, Archives Nationales, AN.

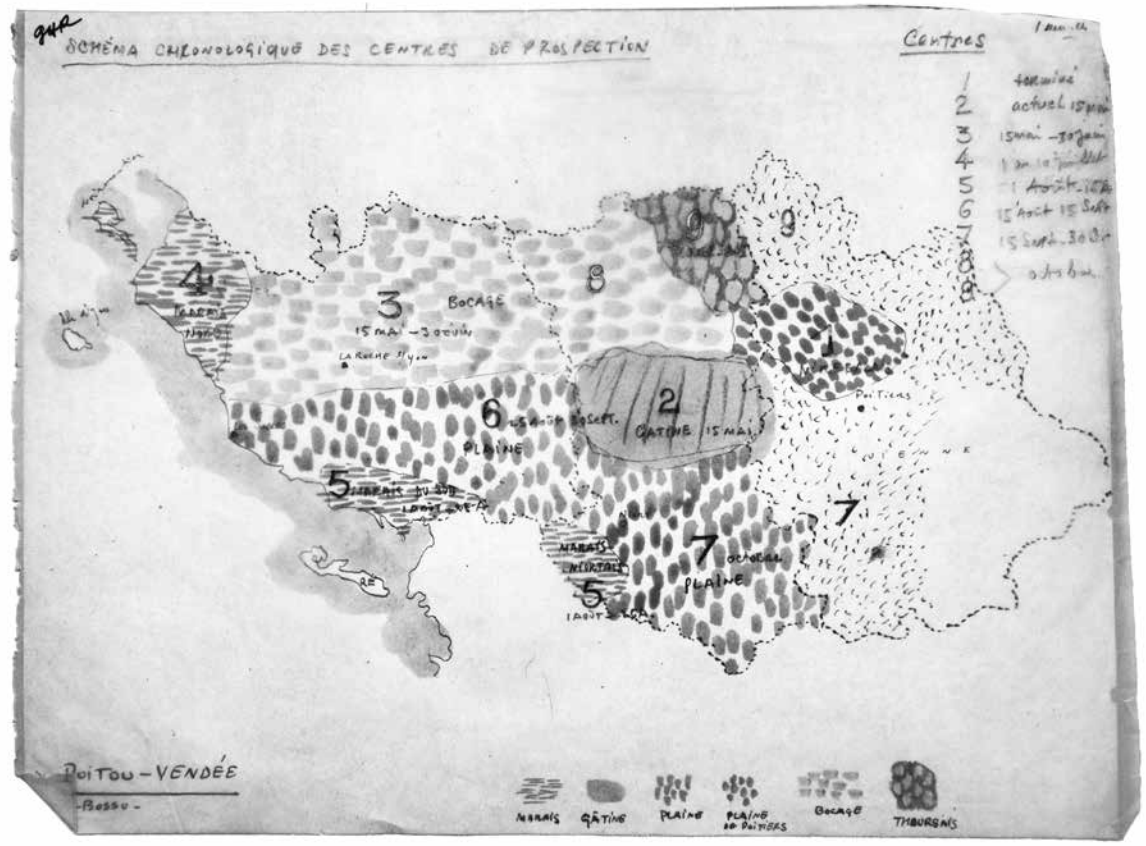

The cartographic itininerary of the research plan created by Jean Bossu in advance of his fieldwork for the EAR, 1941/
De cartografische routebeschrijving bij het onderzoeksplan dat Jean Bossu opstelde voordat hij aan zijn veldwerk voor de EAR begon, 1941

illustrates, one effect of this ethnographic use of architecture and architects was the transfer of regionalist axioms from a generalised geographic scale of territory to an individualised concept of technicity; the survey's mandate, framework and interdisciplinary operation facilitated a transition between an organic understanding of vernacular form and a technical one.

Administrative Rationalisation and Disciplinary Specialisation

Unlike its precedents, the EAR was presented as focusing entirely on regional reconstruction. Its manual, co-written by ethnographers at the Musée national des arts et traditions populaires (MNATP) and architects stationed at the Délégation générale à l'équipement national, depicted the survey's focus as the problem of building. As anthropologist Marcel Maget (1909-1994) stated: 'After materials, equipment and personnel have been brought together, how are we to rebuild?'[6] Such pragmatism was indebted to the survey's bureaucratic origins: first proposed at a meeting of the Commissariat technique à la reconstruction immobilière (CTRI). In 1940 the CTRI's director stated 'We want to adapt the architecture to the regional character of the place . . . however we have not yet studied the corresponding types', ultimately tasking architect Urbain Cassan to organise the research.[7] Through a personal relationship between Cassan and the ethnographer Georges-Henri Rivière (1897-1985),

6
Marcel Maget, 'L'ethnographie française', April 1945, 20130452/26, Fonds Marcel Maget, AN.

7
M. Fontaine, 'Conference Tenue le 18 Novembre 1940 au Cabinet de M. Fontaine, Directeur des Bâtiments au Ministiière de la Production', 19900614/1, Ministères chargés des Travaux publics, de l'Urbanisme et l'Équipement: archives et documentation, AN.

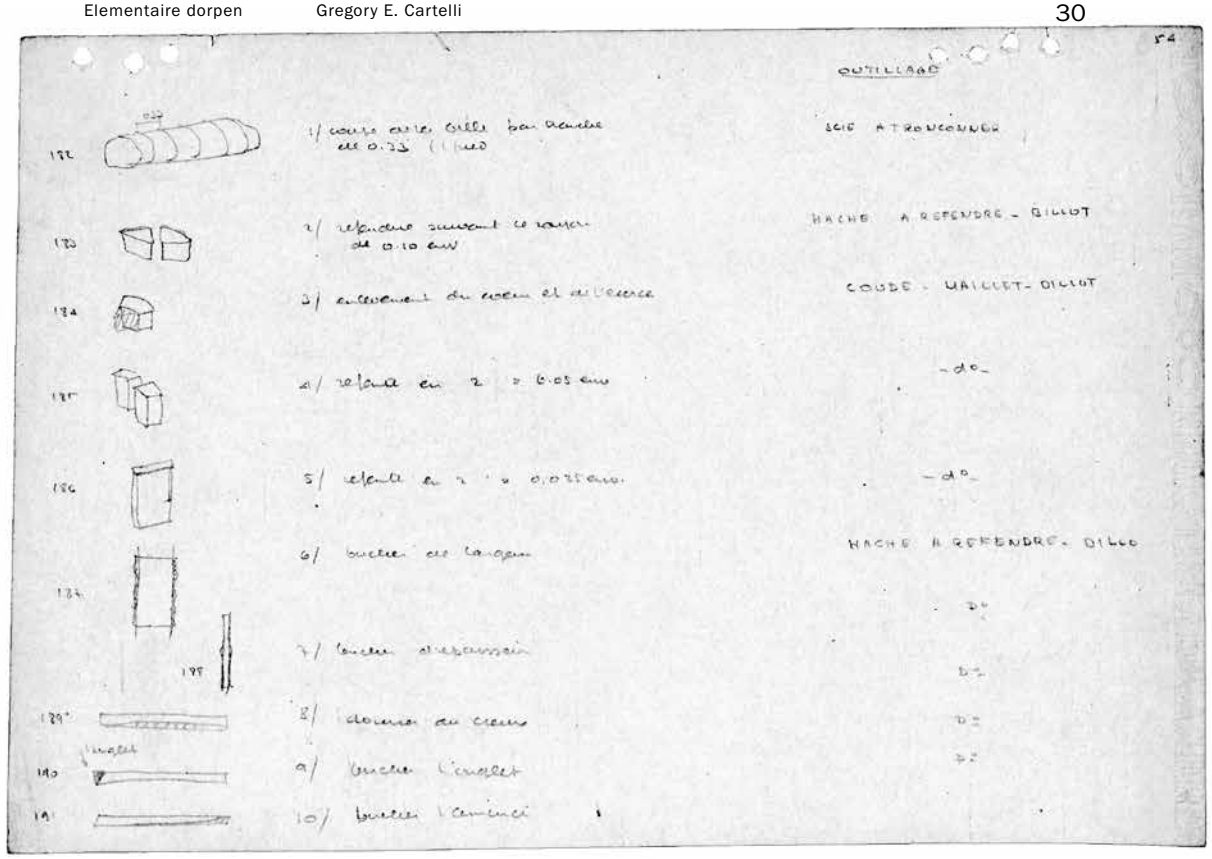

Procedural representation of wood turning in Manche, 1943. Recorded by Raymond Sennevat/ Procedurele representatie van het houtdraaien, Manche, 1943. Vastgelegd door Raymond Sennevat

architectuur als etnografisch instrument wordt gemobiliseerd. Dergelijke vergelijkingen en agenda's (ver)vormen onvermijdelijk de betrokken onderwerpen en objecten. In het geval van de EAR werd de wetenschappelijke oriëntatie van de Franse etnografie uit het midden van de twintigste eeuw niet alleen gebruikt om architectuur te documenteren, maar ook om de nationalistische onderbuikgevoelens in Frankrijk een wetenschappelijke basis te geven. Zoals dit artikel illustreert, was één van de gevolgen van deze etnografische inschakeling van de architectuur en architecten de overdracht van regionalistische axioma's van een veralgemeende geografische schaal van territorium naar een geïndividualiseerd concept van techniciteit. Het mandaat, het kader en de interdisciplinaire werkwijze van de *survey* maakten de overgang van een organisch, naar een technisch begrip van vernaculaire architectuur mogelijk.

Administratieve rationalisatie en disciplinaire specialisatie

In tegenstelling tot eerdere onderzoeken werd deze studie van de landelijke architectuur voorgesteld als volledig gericht op regionale wederopbouw. In de handleiding voor de *Enquête*, mede geschreven door de etnografen van het Musée national des arts et traditions populaires (MNATP) en de architecten van de Délégation générale à l'équipement national, werd gesuggereerd dat het onderzoek draaide om het probleem van het bouwen. Zoals antropoloog Marcel Maget (1909-1994) het verwoordde: 'Als het materiaal, de uitrusting en het personeel eenmaal zijn verzameld, hoe gaan we dan vervolgens herbouwen?'[6] Dit pragmatisme kwam voort uit de bureaucratische oorsprong van het onderzoek, dat voor het eerst aan de orde kwam tijdens een vergadering van het Commissariat technique à la reconstruction immobilière (CTRI). In 1940

6
Marcel Maget, 'L'ethnographie française', april 1945, 20130452/26, Fonds Marcel Maget, AN.

the surveys were inaugurated at the MNATP under Maget's direction, with the stipulation that all survey documentation would be placed in the museum's archives. Drawing on precedents of collaborative interdisciplinary labour established by the Annales school in the 1930s, specialised 'technicians' were recruited as ethnographic observers: furniture makers and designers for the *Enquête sur le mobilier traditionnel*, and architects for the EAR.

This institutional genealogy complicates the binary of the traditional and the modern that surrounds architectural regionalism – although multiple perspectives regarding architectural regionalism, from superficial to tectonic, were operative in France.[8] The entanglement of ethnographic epistemology and architectural technique within the EAR provides a case study in the use and abuse of architecture as a scientific object. The CTRI's desire to 'adapt' architecture to the regional character came as a politically inflected mandate, linked to Pétain's *retour à la terre* (back to the countryside) and the valorisation of the peasant as a nationalistic class object. However, the involvement of ethnographers came from the opportunity to experiment with research methodology and increase the disciplinary standing of their young science.[9] Indeed, letters written by Rivière at the time extolled the 'highly technical and scientific nature' of the 'incomparable documentation', viewing the surveys as producing an empirical foundation for the production of numerous works on rural culture, providing the profession with 'completely new substance' with which to attract students.[10] The survey thus became a meeting point not between the *arrière-* and *avant-garde*, but between efforts at administrative rationalisation and disciplinary reform.

A critical aspect of the modernisation of ethnographic practice was the reform of ethnographic representation. While Rivière sought to advance the practice's professional remit by having architectural-ethnographic research inform the reconstruction, Maget sought to institute standards of representation. Recruited according to their aptitude in technical drawing, architects' presumed access to a 'technical culture' was conceived as a corrective to the 'artistic affectations such as

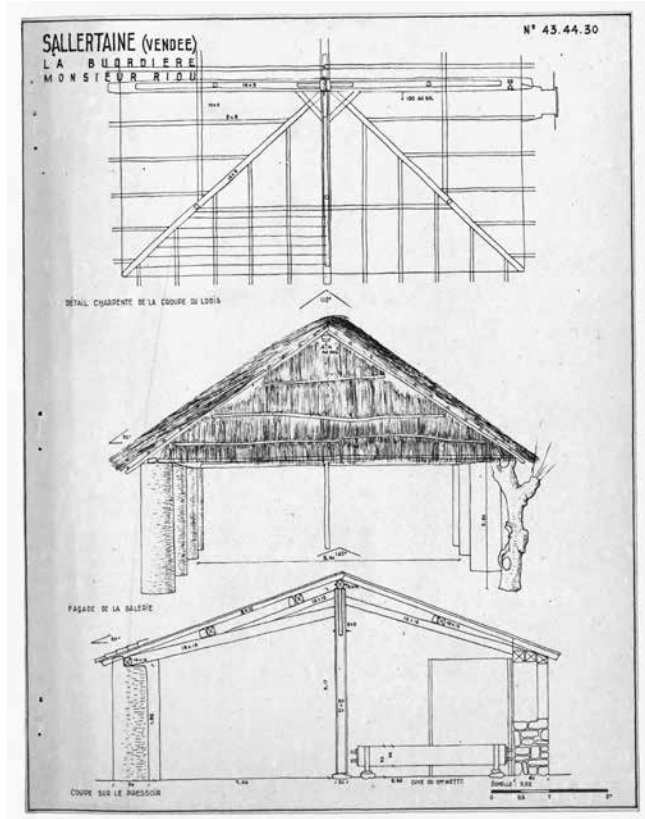

Drawing of a hangar in Vendée picturing an extant tree used as a column/ Tekening van een loods in de Vendée waarop te zien is hoe een bestaande boom als kolom is gebruikt

8
Jean-Claude Vigato, *Régionalisme* (Paris: Éditions de la Villette, 2008).

9
See: Herman Lebovics, *True France: The Wars over Cultural Identity, 1900-1945* (Ithaca: Cornell University Press, 1992)

10
Georges-Henri Rivière, 'Note relative a l'enquête sur l'architecture rurale', 18 March 1942, 20130277/3, MNATP, AN.

merkte de directeur van het CTRI op: 'We willen de architectuur aanpassen aan het streekkarakter van de plek (...) maar we hebben de bijbehorende typen nog niet bestudeerd.' Uiteindelijk zou hij architect Urbain Cassan (1890-1979) opdracht geven om het onderzoek op te zetten.[7] Dankzij de persoonlijke relatie tussen Cassan en etnograaf Georges-Henri Rivière (1897-1985) werden de onderzoeken in het MNATP gelanceerd onder leiding van Maget, op voorwaarde dat de gehele documentatie in het archief van het museum zou worden ondergebracht. In navolging van pionierende interdisciplinaire samenwerkingen, opgezet vanuit de Annales-school in de jaren 1930, werden gespecialiseerde 'technici' aangetrokken als etnografische waarnemers: meubelmakers en ontwerpers voor de *Enquête sur le mobilier traditionnel*, en architecten voor de EAR.

Deze institutionele genealogie compliceert de tweedeling in traditioneel en modern die rond het architectonisch regionalisme lijkt te hangen – bij nader toezien deden er in Frankrijk hoe dan ook al verschillende visies op het architectonisch regionalisme de ronde, van oppervlakkig tot tektonisch.[8] De verstrengeling van etnografische epistemologie en architectonische techniek in de EAR leverde echter een schoolvoorbeeld op van gebruik en misbruik van de architectuur als wetenschappelijk object. De wens van het CTRI om de architectuur 'aan te passen' aan het regionale karakter was een politiek gekleurd mandaat gekoppeld aan Pétain's *retour à la terre* (terug naar het platteland) en de valorisatie van de boer als nationalistisch klasse-object. De betrokkenheid van de etnografen echter was vooral een kans om binnen de EAR te experimenteren met onderzoeksmethoden en de disciplinaire status van hun jonge wetenschap te vergroten.[9] Sterker nog, in brieven die Rivière destijds schreef, prees hij het 'hoogst technische en wetenschappelijke karakter' van de 'onvergelijkbare documentatie' en beschouwde hij de onderzoeken als een empirische grondslag voor de productie van talloze werken over de plattelandscultuur, die de discipline 'een geheel nieuwe inhoud' zou geven die ook nieuwe studenten zou kunnen aantrekken.[10] Zo ontwikkelde het onderzoek zich niet tot een raakvlak tussen *arrière-* en *avant-garde*, maar tussen pogingen tot organisatorische rationalisatie en disciplinaire hervorming.

Een cruciaal aspect van de modernisering van de etnografische praktijk was de hervorming van de etnografische afbeelding. Terwijl Rivière de professionele reikwijdte van de praktijk wilde ondersteunen door reconstructies op architectonisch-etnografisch onderzoek te baseren, wilde Maget een standaard voor de representatie invoeren. De architecten werden gerekruteerd vanwege hun talent voor technisch tekenen en hun veronderstelde toegang tot een 'technische cultuur' wat hen, naar men aannam, in staat stelde om bij tekeningen de hoeveelheid 'artistieke maniertjes zoals arceren, schaduwen en wassen', die etnografische illustraties eerder kruidden, binnen de perken te houden.[11] Zowel Maget als Rivière drong dan ook aan op precisie in technische weergaven en vergeleek de architectuurtekeningen uit het onderzoek zowel qua details als functie met 'fabrieksblauwdrukken'.[12]

In het onderzoek werd de architectonische vorm echter breed opgevat, wat ook blijkt in de geschreven monografieën en grafische dossiers die de architecten produceerden. Deze begonnen bij de natuurlijke compositie van het landschap, richtten zich vervolgens op het dorp en de vorm en structuur ervan, en eindigden met de omstandigheden van de winning en productie van bouwmaterialen. Architecten werden geacht de natuurlijke feiten van het landschap en de technische aspecten van de architectuur te synthetiseren binnen de wetenschappelijke orde van de etnografische taxonomie. Terwijl de studie van de architectonische vormen in een geografisch kader een voortzetting was van de naturalisatie van de technische vormen die zo cruciaal waren geweest voor het Franse idee van landelijke ruimte, was het onderzoek ook bedoeld om dat

7
M. Fontaine, 'Conference Tenue le 18 Novembre 1940 au Cabinet de M. Fontaine, Directeur des Bâtiments au Ministère de la Production', 19900614/1, Ministères chargés des Travaux publics, de l'Urbanisme et l'Équipement: archives et documentation, AN.

8
Jean-Claude Vigato, *Régionalisme* (Parijs: Éditions de la Villette, 2008).

9
Zie: Herman Lebovics, *True France: The Wars over Cultural Identity, 1900-1945* (Ithaca: Cornell University Press, 1992).

10
Georges-Henri Rivière, 'Note relative a l'enquête sur l'architecture rurale', 18 maart 1942, 20130277/3, MNATP, AN.

11
Marcel Maget, 'La Documentation graphique en ethnographie métropolitaine: le dessin', *Le Mois d'Ethnographie française* 2/6 (1948), 82.

12
Ibid.

hatching, shadows, [and] washes' that had flavoured ethnographic illustration.[11] Accordingly, Maget and Rivière enforced precision in technical representation, comparing the survey's architectural drawings to 'factory blueprints' both in detail and function.[12]

However, the survey carried an extensive definition of architectural form, replicated in the written monographs and graphic dossiers that the architects produced. These began in the natural composition of the landscape, moved through the village, its form and its structures, and concluded with the conditions of the extraction and manufacture of building materials. Architects were called upon to synthesise natural facts of the landscape and technical aspects of architecture itself within the scientific order of ethnographic taxonomies. While the study of architectural forms under a geographic framework continued the naturalisation of technical forms that had been so critical to the French conception of rural space, the survey also laboured to translate that organic framework into a technical system.

The Matter of Geography

In November of 1943, Maget and archaeologist-anthropologist André Leroi-Gourhan (1911-1986) presented twinned papers at the monthly meeting of the Société du folklore français. Although the announcement for the presentation positioned the two as seemingly opposed, as if it were a tête-à-*tête* between the *enquête intensive* of the ethnographer and the *enquête extensive* of the archaeologist, both addressed the failure of ethnographic practices to accurately represent the totality of technologies and techniques. While Leroi-Gourhan critiqued the abstraction of large-scale surveys, indicting the aerial perspective along with taxonomies and schemas of material culture (little changed since their origin in natural historical practices), Maget argued for the extension of research from the products of material culture to the entire process of their construction.

These methodological remarks were predicated on the progress of the architecture survey. Leroi-Gourhan viewed architectural research as providing the 'first serious foundation' for the study of technology while Maget described how these propositions were being 'tested, this very moment, in the study of the rural house undertaken by specialists – architects – in light of the advice given by teachers of geography'.[13] More than simply common-sense relationships between architecture and the natural environment, the regional concepts that framed material culture in French ethnography originated from the biological foundation of French human geography.[14] As geographer Paul Vidal de La Blache (1845-1918) had claimed, architecture was an 'autonomous development' within localised areas, where natural-cultural environments determined the elemental forms of building.[15] Ethnographers replicated this conceit by assigning the architects regions grouped to 'maintain historical and geographic continuity', and such determinisms were operative in the architects' geographic circumscription of their research plans.[16] For example, in a survey of the departments of Poitou, Vendée and Deux-Sèvres – grouped together in their provincial unity – architect Jean Bossu delineated presumed areas of architectural homogeneity based on environmental boundaries.

The conception of vernacular architecture as an environmentally determined form was ever-present in the rhetoric surrounding the reconstruction of the countryside. As critic Louis Chéronnet proposed, villages and towns contained 'provincial constants . . . shaped by quasi-natural laws'.[17] This approach to rural form persisted, even as regionalism became technological. In 1943 architect René Clozier would refer directly to the CTRI's plan as a 'serial regional reconstruction', linking the success of such a project to the identification of architectural elements, 'permanent elements' as both contrast and complement to Chéronnet's 'provincial constants'.[18] In

11
Marcel Maget, 'La Documentation graphique en ethnographie métropolitaine: le dessin', *Le Mois d'Ethnographie française* 2/6 (1948), 82.

12
Ibid.

13
André Leroi-Gourhan, 'Quelques problèmes d'enquête technologique en ethnographie: enquête extensive', Fonds Leroi-Gourhan, MAE, Paris-Nanterre; Marcel Maget, 'L'ethnographie française et ses méthodes', 22 November 1943, 20130452/26, Fonds Marcel Maget, AN.

14
See: Isac Chiva and Françoise Dubost, 'L'architecture sans architectes: une esthétique involontaire?', *Études rurales* 117 (1990), 10.

15
Paul Vidal de la Blache, *Principles of Human Geography*, translated by Millicent Todd Bingham (New York: Henry Holt, 1926), 184.

16
Urbain Cassan, 'Compte-rendu de l'activité du Chantier 1425 du premier au trente et un décembre 1941', 2, 2013047/277, MNATP, AN.

17
Louis Chéronnet, 'Bilan du exposition', in: *l'Homme, la technique et la nature* (Paris: Éditions Rieder, 1938), 82

18
René Clozier, 'D'une reconstruction en série régionale', *Revue des architectes français*, 15 June 1943, 369.

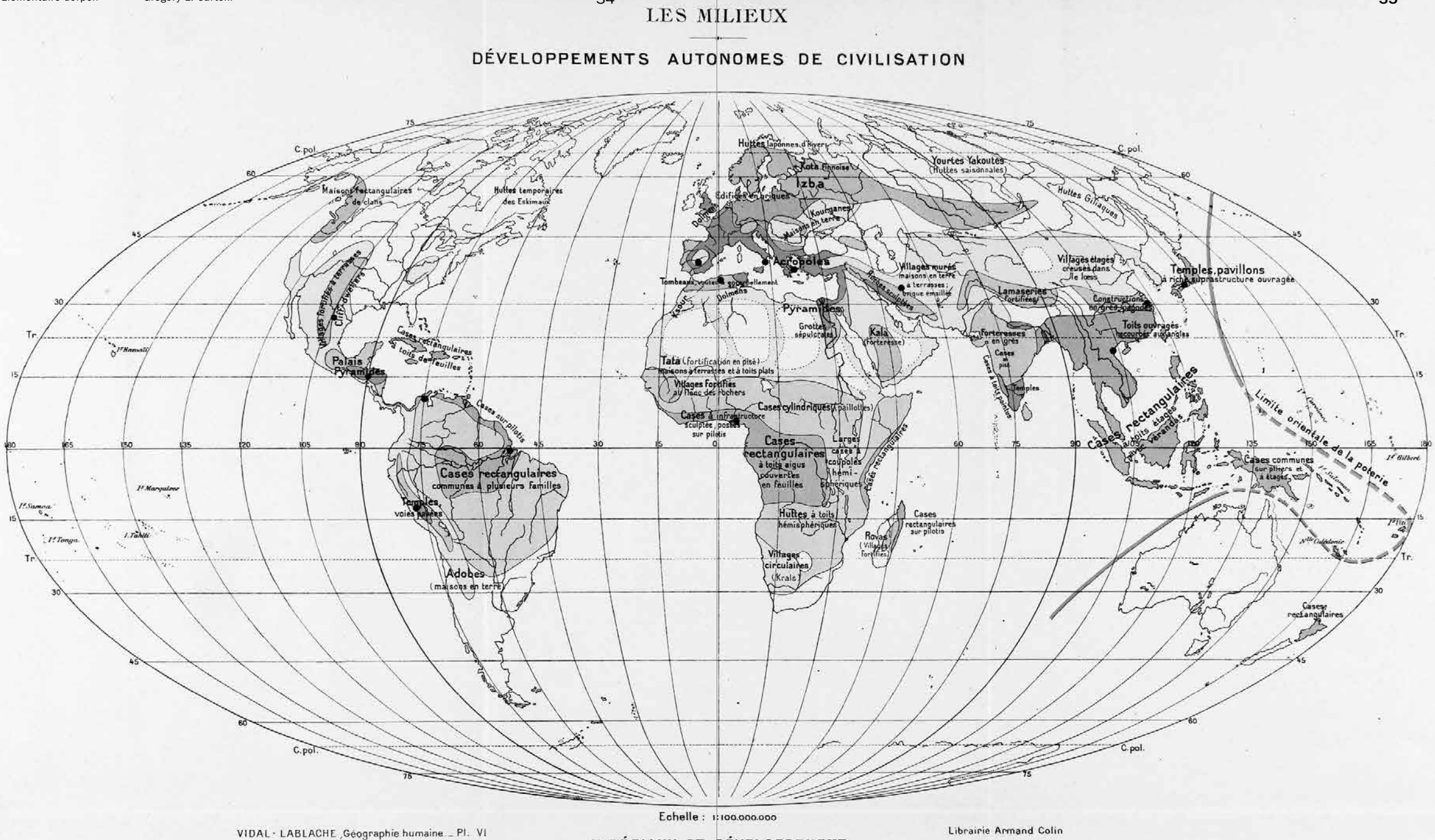

Paul Vidal de La Blache's conception of the environmental origin of regional architecture materiality and form, 1922/ De opvatting van Paul Vidal de La Blache over de oorsprong van de materialiteit en vorm van regionale architectuur, 1922

organische kader in een technisch systeem te vertalen.

De kwestie van de geografie

In november 1943 presenteerden Maget en de archeoloog-antropoloog André Leroi-Gourhan (1911-1986) beiden een verhandeling op de maandelijkse bijeenkomst van de Société du folklore français. Hoewel de aankondiging van de presentatie de twee tegenover elkaar leek te plaatsen, alsof het om een tête-à-tête tussen de *enquête intensive* van de etnograaf en de *enquête extensive* van de archeoloog ging, behandelden beiden het onvermogen van de etnografische praktijk om het geheel van alle technologieën en technieken accuraat weer te geven. Terwijl Leroi-Gourhan de abstractie van grootschalige optekeningen bekritiseerde en daarbij een aanklacht formuleerde tegen het vogelvluchtperspectief en taxonomieën en schema's over materiële cultuur (nauwelijks veranderd sinds de vroege natuurhistorische praktijk), pleitte Maget juist voor de uitbreiding van het onderzoek van de producten van de materiële cultuur tot en met het hele proces van hun constructie.

Deze methodologische opmerkingen waren gebaseerd op de voortgang van het architectuuronderzoek. Leroi-Gourhan zag architectonisch onderzoek als de 'eerste serieuze basis' voor de studie van de technologie, terwijl Maget beschreef hoe deze voorstellen 'op dit moment worden getest in een onderzoek naar het plattelandshuis dat wordt uitgevoerd door specialisten – architecten – in het licht van de adviezen van aardrijkskundeleraren'.[13] De regionale concepten, gebruikt binnen de Franse etnografie om de materiële cultuur te kaderen, behelsden meer dan logische verbanden tussen architectuur en de natuurlijke omgeving: ze kwamen voort uit de biologische fundamenten van de Franse antropogeografie.[14] Zoals de geograaf Paul Vidal de La Blache (1845-1918) al eens had betoogd, was architectuur binnen bepaalde gebieden 'een autonome ontwikkeling', waar de natuurlijk-culturele omgeving de elementaire bouwvormen bepaalde.[15] Etnografen herhaalden deze opvatting nu door de architecten groepen regio's toe te wijzen, om de 'historische en geografische continuïteit te behouden'.[16] Een dergelijk determinisme speelde ook bij de geografische afbakening van de onderzoeksplannen van de architecten. In een onderzoek bijvoorbeeld in de (tot een provinciale eenheid samengevoegde) departementen Poitou, Vendée en Deux-Sèvres bakende architect Jean Bossu veronderstelde architectonisch homogene gebieden af op basis van natuurlijke grenzen.

De notie van vernaculaire architectuur als een door de natuurlijke omgeving bepaalde vorm was alomtegenwoordig in de retoriek rond de reconstructie van het platteland. Zo suggereerde criticus Louis Chéronnet bijvoorbeeld dat dorpen en steden 'provinciale constanten bevatten (...) die voortkwamen uit quasi-natuurlijke wetten'.[17] Deze benadering van een rurale vormentaal bleef bestaan, zelfs toen het regionalisme technologisch werd. In 1943 noemde architect René Clozier het plan van de CTRI een 'seriële regionale reconstructie', waarbij hij het succes van een dergelijk project koppelde aan de identificatie van architectonische elementen, 'permanente elementen' als contrast én aanvulling op de 'provinciale constanten' van Chéronnet.[18] Volgens Clozier waren deze 'elementen' niet de kenmerken die eerder, in het interbellum, de vluchtige romantiek van het 'oppervlakkige regionalisme' hadden ondersteund. Het waren eerder individuele 'gebouwelementen: vleugelramen, leien, haakankers, dakranden'.[19]

Deze beweging van geografische eenheden, van 'constanten' die worden gekenmerkt door morfologische en materiële specificiteit, naar technische eenheden, 'elementen' op basis van constructieve mogelijkheden, is indicatief voor de verschuivingen binnen het regionalisme tijdens de wederopbouw. Tijdens het veldwerk concentreerde iedere architect zich op bepaalde architectonische elementen om zo regionaal-specifieke architectonische technieken te kunnen categoriseren. Het grafische deel van het onderzoek bevat dan ook een hoeveelheid vernaculaire lokale architectonische details

13 André Leroi-Gourhan, 'Quelques problèmes d'enquête technologique en ethnographie: enquête extensive', Fonds Leroi-Gourhan, MAE, Parijs-Nanterre; Marcel Maget, 'L'ethnographie française et ses méthodes', 22 november 1943, 20130452/26, Fonds Marcel Maget, AN.

14 Zie: Isac Chiva en Françoise Dubost, 'L'architecture sans architectes: une esthétique involontaire?', *Études rurales* 117 (1990), 10.

15 Paul Vidal de La Blache, *Principles of Human Geography*, vertaling Millicent Todd Bingham (New York: Henry Holt, 1926), 184.

16 Urbain Cassan, 'Compte-rendu de l'activité du Chantier 1425 du premier au trente et un décembre 1941', 2, 2013047/277, MNATP, AN.

17 Louis Chéronnet, 'Bilan du exposition', in: *l'Homme, la technique et la nature* (Parijs: Éditions Rieder, 1938), 82.

18 René Clozier, 'D'une reconstruction en série régionale', *Revue des architectes français*, 15 juni 1943, 369.

19 Ibid.

Clozier's view, these elements were not the characteristics that had previously supported the superficial romanticism of 'surface regionalism' in the inter-war period. Rather, they were individual 'construction elements: window leaves, slates, hooks, eaves'.[19]

This movement from specifically geographic units, 'constants' marked by morphological and material specificity, to technical units, 'elements' based on constructive possibility, is indicative of the shift in regionalism under the reconstruction. During their fieldwork each architect focused on specific architectural elements to delineate regionally specific architectural techniques. This resulted in the survey's graphic products containing a level of vernacular details that could not be made commensurate with regionalism's characteristic essentialisations. Rather than serial elements, what emerged through architectural drawings were discrete, singular, technical aspects of rural structures. Such technical specificity can be found equally in Raymond Sennevat's procedural studies of the fabrication of building elements from raw material as they can be in Bossu's sketch of an agrarian hangar, illustrating a tree used as one of its supports. While the graphic records showcase the ways in which technicity was applied to, and seen in, the vernacular, they also displayed the radical variety within a region's architecture, and the implicit differentiation between any two structures.

The survey failed to provide evidence of a natural rule, but Sennevat's attention to techniques of material formation offered a potential classification of architecture. This would not be based on morphology, ornament, construction techniques or even architectural elements, but rather the general technical *production* of architectural elements themselves. Whereas architectural objects were envisioned as natural and environmental, the extraction of technical facts was separated from this organicism. Maget would refer to this distinction when writing of the rural house: how it 'appears as a natural product of the geographical environment, a kind of protuberance sprung from the ground', but also as 'a particularly instructive and evocative document'.[20] In an updated ethnographic taxonomy he designed in 1943, architecture was defined, without reference to its environment, only by materials, techniques, elements and functions.[21] The documentation of architecture, and in Maget's vision, architecture's own documentality itself, required the unmaking of the both assumed and projected inborn organicity of rural forms.

Elementalism and Reframing of Regionalism

The modernisation of ethnographic representation was intended to allow for the ethnographic capture of immobile architectural objects. Although the survey had been activated in direct contrast to such mobility, intending to affirm the premise of static villages and uninterrupted typologies, the demands of specificity in representation and analysis stood opposed to regionalist generalisation and abstraction.[22] This conflict between the singular and the universal was played out not only within the survey's documentation, but also in the attempt to construct typological forms. The survey manual spelled this task out as a type of 'synthesis', depicting *maisons caractéristiques* as 'composite buildings . . . that do not exist in reality'.[23] Despite this latitude, almost no composite designs exist in the survey's documentation. Those present are comparative drawings of site orientation and morphological characteristics. Curiously, the most concerted attempt at compositing architectural elements occurred when the survey's architects began to propose alternative conceptions of regionalist architecture.

The 1943 issue of *Techniques et Architecture*, 'Local Techniques', consisted of summary reports produced by five architects employed in the EAR. The texts, written outside of ethnographic prescription, ranged from technocratic accounts of the failure to discern architectural unity to poetic re-conceptuali-

19 Ibid.

20 Marcel Maget, 'Maisons de la campagne française', 29 November 1943, 20130452/26, AN.

21 Marcel Maget 'Classement méthodique. Plan général', 1943, ibid.

22 Georges Henri-Rivière, 'Presentation du Chantier 1425', 1940, 20130277/3, MNATP, AN.

23 Délégation générale à l'équipement national, Service des chantiers intellectuels et artistiques, *Enquête sur l'architecture régionale: Instructions pour les enquêteurs du Chantier 1425* (Paris: Bernard Brothers, 1941), 9.

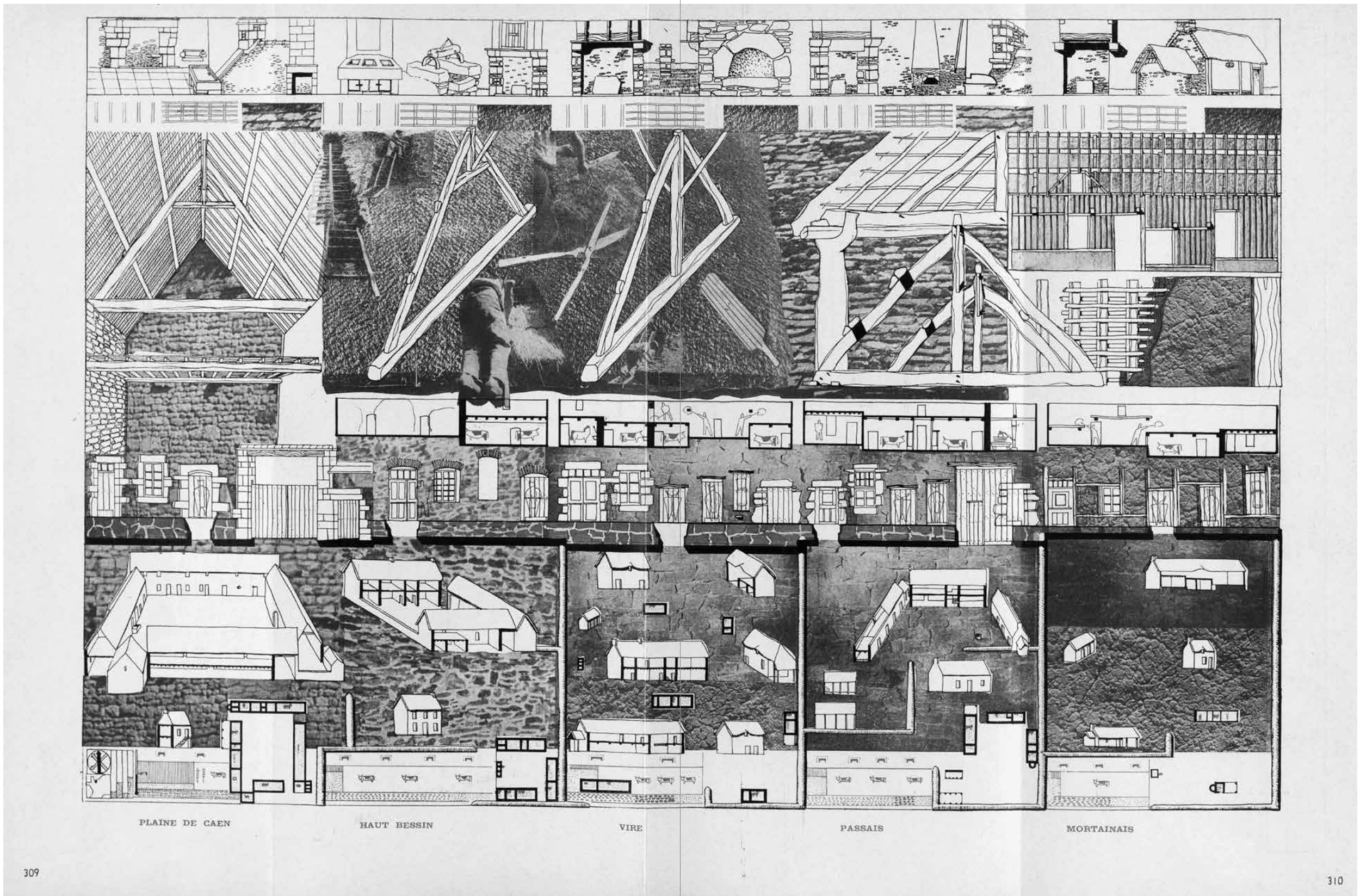

Collage of photo and illustrations nominally depicting typological architectures of subregions in Lower Normandy. From: *Techniques et Architecture* 11/12 (1943)/ Collage van foto's en illustraties die symbolisch de typologische architectuur van de subregio's van Beneden-Normandië voorstellen. Uit: *Techniques et Architecture* 11/12 (1943)

die niet te rijmen viel met de kenmerkende gerichtheid op essentie van het regionalisme. In plaats van in reeksen terugkerende elementen onthulden de architectuurtekeningen de discrete, enkelvoudige, technische aspecten van plattelandsstructuren. Een dergelijke technische specificiteit kan bijvoorbeeld net zo goed gevonden worden in Raymond Sennevat's procedurele onderzoek naar de fabricatie van bouwelementen uit grondstoffen, als in Bossu's schets van een landbouwloods, met een boom als een van de dragers. Enerzijds onthult de grafische documentatie de manieren waarop techniciteit werd toegepast op en gezien in de vernaculaire architectuur, anderzijds maakt deze ook de radicale diversiteit zichtbaar die binnen de architectuur van een regio bestaat, plus het impliciete verschil tussen willekeurig welke twee structuren.

Het onderzoek slaagde er niet in om bewijs van enige natuurwet te leveren, maar Sennevat's aandacht voor de maaktechnieken van bouwmaterialen bood wel aanknopingspunten voor een mogelijke classificatie van de architectuur. Deze zou dan niet gebaseerd zijn op morfologie, ornamentatie, bouwtechniek of architectonische elementen, maar eerder op de algehele technische *productie* van de architectonische elementen zelf. Terwijl architectonische objecten werden opgevat als natuurlijk en omgevingsspecifiek, maakte het opdelven van technische feiten zich los van een dergelijk organicisme. Maget verwees naar dit onderscheid, toen hij over het plattelandshuis schreef dat het 'verschijnt als een natuurlijk product van de geografische omgeving, als een soort uitsteeksel dat uit de grond komt zetten', maar ook als 'een bijzonder leerzaam en evocatief document'.[20] In een bijgewerkte etnografische taxonomie die hij in 1943 opstelde, definieerde hij de architectuur zonder verwijzing naar de omgeving, uitsluitend aan de hand van materialen, technieken, elementen en functies.[21] De documentatie van architectuur en, in Maget's optiek, ook het documentgehalte van de architectuur zelf, vereiste dat zowel de veronderstelde als de geprojecteerde aangeboren organiciteit van de rurale vormentaal werd ontkracht.

Elementarisme en de herformulering van het regionalisme

De modernisering van de etnografische representatie was bedoeld om onroerende architectonische objecten etnografisch 'buit' te maken. Hoewel het onderzoek gestart was in direct contrast met een dergelijke mobiliteit – het was juist bedoeld om de premisse te bevestigen dat dorpen statisch waren en hun typologieën ononderbroken – bleek de specificiteit die de representatie en analyse met zich mee brachten haaks te staan op regionalistische generalisatie en abstractie .[22] Dit conflict tussen het singuliere en het universele speelde niet alleen een rol in de optekeningen van de Enquête, maar ook bij de poging om typologische vormen te construeren. In het handboek werd deze opgave omschreven als een soort 'synthese', waarbij *maisons caractéristiques* werden voorgesteld als 'samengestelde gebouwen (...) die in werkelijkheid niet bestaan'.[23] Ondanks deze speelruimte zijn er in de documenten die het onderzoek genereerde nauwelijks samengestelde ontwerpen te vinden. De aanwezige ontwerpen zijn vergelijkende tekeningen van situaties en morfologische kenmerken. Merkwaardig genoeg vond de meest eensgezinde poging om architectonische elementen samen te voegen plaats, toen de bij het onderzoek betrokken architecten alternatieve ideeën over regionalistische architectuur begonnen voor te stellen.

In 1943 verscheen er onder de titel 'Lokale technieken' een nummer van *Techniques et Architecture* dat bestond uit de samenvattende verslagen van vijf bij de EAR betrokken architecten. De teksten, die zonder inachtneming van de etnografische regels waren geschreven, liepen uiteen van technocratische verslagen over de onmogelijkheid om architectonische eenheid vast te stellen, tot poëtische nieuwe conceptualiseringen van het regionalisme zelf. Het tijdschrift bevatte geen karakteristieke architectonische composities, maar opvallende gemengde techniek-collages. Binnen ogenschijnlijk taxonomische rasters, met elke door het onderzoek voorgeschreven representatiestap, daalden architectonische vormen, elementen en technologieën vanaf de bovenzijde van de collages af naar klimatologische en geografische condities onderaan. Deze waren op een kleinere schaal

20 Marcel Maget, 'Maisons de la campagne française', 29 november 1943, 20130452/26, AN

21 Marcel Maget, 'Classement méthodique. Plan général', 1943, ibid.

22 Georges Henri-Rivière, 'Presentation du Chantier 1425', 1940, 20130277/3, MNATP, AN.

23 Délégation générale à l'équipement national, Service des chantiers intellectuels et artistiques, *Enquête sur l'architecture régionale: Instructions pour les enquêteurs du Chantier 1425* (Parijs: Bernard Brothers, 1941), 9.

sations of regionalism itself. Instead of presenting characteristic architectural composites, the journal showcased striking mixed-media collages. Ostensibly taxonomic grids that included each representational stage mandated by the survey, architectural forms, elements and technologies cascaded from the top of the collages leading down towards climatic and geographic conditions, themselves set apart in their smaller scale and simpler rendition than the diagrams, details, plans and sections that filled the spreads. Loosely structured by the vertical columns of regions, the graphics bled over the grid's demarcations: representing the attempted re-inscription of architectural elements and techniques within a network of geographic, ethnographic and technological variables. But moreover, the illustrations displayed the technical diversity of forms, methods and materials brought to light by the survey.

In their texts, each architect detailed the failure of using geography and the natural environment as a causal explanation for architectural morphology. However, regionalism as an epistemic framework was not fully abandoned. Rather, each sought to relocate regionalism within the realm of human action. To this effect it is notable that in the collages there is the (limited) presence of the body. Instead of the environment and general laws, the architects began to prioritise *anthropos* (humankind) as the driver of form. Indeed, Bossu's summary report proposed that 'regionalism is *l'homme . . .* his habits . . . his working technique . . . his obstinacy in "becoming" . . . there can be no classification table'.[24] This reinterpretation of regionalism became loosened from its naturalistic origins and relocated within artifactual techniques of the production of architectural elements and the construction of architecture itself. As Sennevat stated:

With each element of architecture entering into the general composition (and we mean by 'element', the door, the window, the plan or the material), each element covers an area of the territory – to a greater or lesser extent, more, or less fragmented – but different for each element. In fact, there is a regionalism, but a regionalism of the element. . . . We find that in each place there is a unity that differs from that of the next place, and that it is no longer a unity of regional composition that appears, but a unity of local composition. To sum up, we have in front of us a spatial graph that reveals a regionalism of the element determining a localism of the unit.[25]

Conclusion

In 1937, geographer Albert Demangeon remarked upon the disappearance of the house of the 'geographical type' due to cultural and commercial exchange.[26] By 1945, this disappearance had become a death knell, as reconstruction architect Paul Dufournet declared 'geographical determinism, in the material world, is dying'.[27] Although the EAR survey was not the sole agent in the decline of geographical determinism, it is interesting to consider how the combination of ethnography's technical orientation and the political attempt to empirically verify a rural organicism resulted in the supplanting of geographical reasoning with a technical rule. As in Sennevat's statement, the disclosure of fragmented zones of architectural presences indicted geographic continuity as a scientific and political fiction. Ultimately, the survey's elementarity was not an operation of formal reduction, nor the proposition of a naturalised origin, but rather an architectural redefinition of regionalism on architecture's own terms, those being the technical conditions of material construction (conditions that are also natural and cultural). Within the survey, regionalism, predicated on the nominal organicism of regions themselves, had become disarticulated by a curious combination of political exigency, industrial requirements, disciplinary modernisation, and a movement between the 'material social fact' of French human sciences and the technological facts, methods and techniques that would shape the post-war development of both ethnography and architecture.

Throughout the occupation and in the immediate post-war period, the regional reconstruction envisioned by the CTRI failed to materialise. Rather, apart from projects in the Loire Valley, which mixed surface regionalism with urban modernisation, the most

24 Jean Bossu, 'Vendée, Deux-Sèvres, et Vienne', *Techniques et Architecture* 11/12 (1943), 283.

25 Raymond Sennevat, 'Basse-Normandie', *Techniques et Architecture* 11/12 (1943), 307.

26 Albert Demangeon, *Les Maisons des Hommes de la Hutte au Gratte-Ciel* (Paris: Bourrelier et Cie, 1937), 121.

27 Paul Dufournet, 'Regionalisme et tradition', *Techniques et Architecture* 6/3-4 (1946), 152.

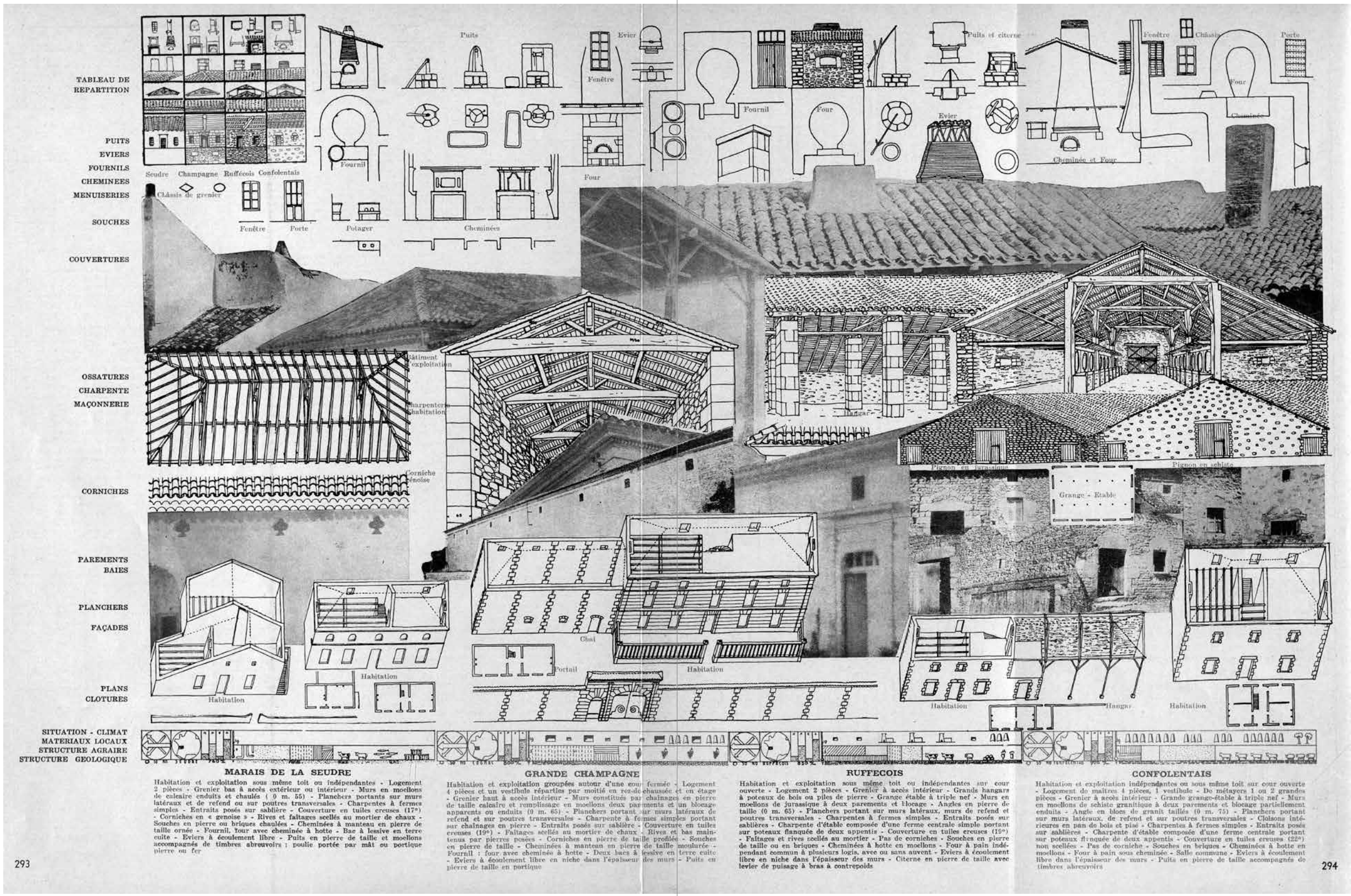

Distribution map of architectural elements and environmental characteristics in Charentes. From: *Techniques et Architecture* 11/12 (1943)/
Kaart waarop de verspreiding van architectonische elementen en omgevingskenmerken in Charentes te zien is. Uit: *Techniques et Architecture* 11/12 (1943)

en eenvoudiger weergegeven dan de diagrammen, details, plattegronden en doorsneden die de kolommen vulden. De afbeeldingen, losjes gestructureerd door de verticale kolommen van de regio's, overschreden de grenzen van het raster: het was een poging om architectonische elementen en technieken op een nieuwe manier te beschrijven binnen een netwerk van geografische, etnografische en technologische variabelen. De illustraties toonden echter vooral de technische diversiteit aan vormen, methoden en materialen die het onderzoek aan het licht had gebracht.

In hun teksten beschrijven de vijf architecten de onmogelijkheid om de geografie en de natuurlijke omgeving te gebruiken om tot een causale verklaring van architectonische morfologie te komen. Het regionalisme als epistemisch kader werd echter niet volledig losgelaten. Het was eerder zo dat ze allemaal probeerden het regionalisme te verplaatsen naar het domein van het menselijk handelen. In dit opzicht is de (beperkte) aanwezigheid van het lichaam in de collages opmerkelijk. In plaats van de omgeving en algemene wetmatigheden begonnen de architecten de *anthropos* (de mens) als drijvende kracht achter de vorm aan te wijzen. Bossu stelde in zijn samenvatting zelfs dat: 'regionalisme is *l'homme* (...) zijn gewoonten (...) zijn werkwijze (...) zijn koppigheid om "te worden" (...) er is geen classificatietabel mogelijk'.[24] Deze opvatting van het regionalisme zong zich los van haar naturalistische oorsprong en hervond zichzelf in de context van de kunstmatige technieken voor de productie van architectonische elementen en de constructie van de architectuur zelf. Zoals Sennevat stelde:

Van de verschillende elementen van de architectuur die deel uitmaken van de algehele compositie (en met 'element' bedoelen we hier de deur, het raam, de plattegrond of het materiaal), gaat elk element een – al dan niet groot, al dan niet gefragmenteerd – deel van het territorium beslaan, en dit is verschillend voor elk element. In feite is er wel sprake van regionalisme, maar het is een regionalisme van het element. (...) We zien dat er op elke plek een eenheid bestaat die verschilt van de eenheid van de naburige plek, en dat er niet langer een beeld van eenheid van regionale compositie uit oprijst, maar een eenheid van lokale compositie. Kortom, wat we voor ons hebben is een ruimtelijk diagram waar een regionalisme van het element uit blijkt, dat op zijn beurt een lokalisme van de eenheid bepaalt.[25]

Conclusie

In 1937 merkte geograaf Albert Demangeon op dat het 'geografische woningtype' door culturele en commerciële uitwisselingen aan het verdwijnen was.[26] Tegen 1945 bleek deze verdwijning op een doodvonnis uit te lopen, waarop wederopbouwarchitect Paul Dufournet verklaarde dat 'het geografisch determinisme in de materiële wereld stervende is'.[27] Hoewel het EAR-onderzoek niet de enige oorzaak was van het verval van het geografisch determinisme, is het interessant om te bekijken hoe de combinatie van technische oriëntatie van de etnografie en politieke pogingen om een ruraal organicisme empirisch te verifiëren, tot de vervanging van een geografische redenering door een technische leidde. Net als de verklaring van Sennevat geeft de onthulling van het bestaan van gefragmenteerde zones met architectuurvormen aan dat geografische continuïteit een wetenschappelijke en politieke fictie is. Uiteindelijk kwam de elementaire oriëntatie van het onderzoek niet neer op een formele reductie of op een vasthouden aan een zogenaamde natuurlijke oorsprong, maar op een nieuwe architectonische definitie van het regionalisme op de eigen voorwaarden van architectuur – het ging daarbij om de technische voorwaarden voor materiële constructie (voorwaarden die ook natuurlijk en cultureel zijn). Het onderzoek zorgde ervoor dat het regionalisme, dat was gebaseerd op het nominale organicisme van de regio's zelf, fragmenteerde onder invloed van een merkwaardige combinatie van politieke eisen, industriële behoeften, modernisering van een vakgebied en een verschuiving van 'materiële sociale feiten' van de Franse menswetenschappen naar de technologische feiten, methoden en technieken die de ontwikkeling van zowel de etnografie als de architectuur in de naoorlogse periode zouden bepalen.

Tijdens de bezetting en in de directe naoorlogse periode kwam de regionale wederopbouw die de CTRI voor ogen had, niet van de

24 Jean Bossu, 'Vendée, Deux-Sèvres, et Vienne', *Techniques et Architecture* 11/12 (1943), 283.

25 Raymond Sennevat, 'Basse-Normandie', *Techniques et Architecture* 11/12 (1943), 307.

26 Albert Demangeon, *Les Maisons des Hommes de la Hutte au Gratte-Ciel* (Parijs: Bourrelier et Cie, 1937), 121.

27 Paul Dufournet, 'Regionalisme et tradition', *Techniques et Architecture* 6/3-4 (1946), 152.

relevant architectural productions to the EAR were not those that restored a natural history, in the form of architecture, to France's villages and regions. Rather they were the manuals for temporary housing barracks and hangars published by the Service des constructions provisoires and the Cités des experiences, the experimental housing sites that were erected following the liberation. These more singular projects, tests in construction techniques and materials, produced with an urgency that matched the urgency of ethnographic architectural research (in the face of disappearance, destruction or modernisation), better encapsulate the products of the surveys' research. Regionalism itself may have become unravelled, but it was not undone. As Jean Bossu would comment, rather prophetically: 'The ethnography of tomorrow will teach us that the regionalism of reinforced concrete lies in the difference of its interpretation from one country to another.'[28]

28 Bossu, 'Vendée', op. cit. (note 24).

grond. In feite waren de meest relevante architectonische producties voor de EAR niet degenen die de natuurlijke geschiedenis, in de vorm van architectuur, terugbrachten naar de dorpen en regio's van Frankrijk (met uitzondering van projecten in de Loirevallei, die een lichte vorm van regionalisme en stedelijke modernisering combineerden). Dat waren eerder de handboeken voor de tijdelijke woonkazernes en hangars die werden gepubliceerd door de Service des constructions provisoires en de Cités des experiences, de experimentele woonwijken die na de bevrijding werden opgetrokken. Deze tamelijk uitzonderlijke projecten, experimenten met bouwtechnieken en materialen die waren geproduceerd met een urgentie die overeenkwam met de urgentie van het etnografische architectonische onderzoek (in het aangezicht van verdwijning, vernietiging of modernisering), zijn beter in staat de uitkomsten van het onderzoek te belichamen. Maar hoewel het regionalisme werd ontrafeld, werd het niet ongedaan gemaakt. Zoals Jean Bossu, nogal profetisch, eens zei: 'De etnografie van morgen zal ons leren dat het regionalisme van gewapend beton voortkomt uit zijn van land tot land verschillende interpretaties.'[28]

Vertaling : InOtherWords, Maria van Tol

28
Bossu, 'Vendée', op. cit. (noot 24).

La Martella, an Architecture of Feeling

Ludovico Quaroni's Translation of the Sassi Cave City into an Ideal Village

Giuseppe Cosentino

The Latin word homo is related to humus, 'soil', or 'earth', in Greek χθών. The mythologem to which this word alludes, almost summarising it, must have been linked to a creational myth in which the Earth played the part of the Primordial Mother. . . . Especially Greek is the popular etymology that considered the word 'people' (λαός) as derived from 'stone' (λᾶας)'.[1]

The way that classical philologist Károly Kerényi, in his etymological research, traces an ancient and deep connection between man and the earth, is reminiscent of how scholars, writers and photographers were attracted to the Sassi of Matera in the early 1950s, perhaps glimpsing in that unique cave-dwelling population the most radical example of a dual attachment of man to the earth. The earth as a mother, in whose womb of caves excavated into the tuff it was possible to dwell, and the earth as a stage where people, like 'stones', as Kerény reminds us, lived the drama of poverty, working the arid fields with few means and resources.

This is the historical overview of southern Italy in the aftermath of the Second World War: a poor, largely illiterate population that lived in the city but depended on work in the fields and was still subject to the ancient system of agrarian *latifundia*.[2] In this context, the agricultural countryside of Matera certainly represents an extreme case. The barren, rugged plateau of the Murgia, on which the city of Matera is situated, has been deeply carved by the Gravina River, thus effectively creating two cities, the mediaeval *civita* of Piano to the west, and to the east, eroded into the rock, the city of the Sassi.[3] A separate city in which the houses are excavated in the rocky sides of the plateau and the streets are an inextricable tangle of lines carved into the stone. During the first half of the twentieth century, more than 15,000 people lived in such caves (or *sassi*) mostly peasants in a state of total destitution. In his book *Christ Stopped at Eboli*, published in 1944, Carlo Levi presents what is perhaps the most tragically factual image of Matera, and certainly contributed to spreading the knowledge of the Sassi, where 'dogs, sheep, goats and pigs sat on the floor. Every family generally had only one of these caves as their dwelling, and men, women, children and animals all sleep together'.[4]

Inspired by Carlo Levi's book, a few years later, in 1949, sociologist Friedrich G. Friedman carried out an intensive study and in-depth sociological research on the population of the Sassi.[5] His analysis reveals how the structure of the Sassi consisted of an unsanitary cluster of cave dwellings that provided shelter to a predominantly peasant population who in the mornings travelled to work in the countryside around Matera, yet returned every evening to inhabit the Sassi, thus maintaining an urban dimension with a strong identity.

The attention of the intellectual milieu and the public opinion concerning the 'case of Matera' led the De Gasperi government to pass a law on 17 May 1952 that determined the redevelopment and closure of the Sassi.[6] This meant the consequent displacement of its inhabitants – initiating a heated debate as to where and how to accommodate the population that was living there. Rarely have actions related to the construction of new urban settlements been more intertwined with purely political questions. The two main courses of

1
Károly Kerényi, *Miti e misteri* (Turin: Bollati Boringhieri, 2017 [1951]), 292.

2
The word *latifundium*, indicates large, landed estates cultivated with limited resources.

3
Luigi Piccinato, 'Matera: i Sassi, i nuovi borghi e il Piano regolatore', *Urbanistica* 24/15-16 (1955), 142-151.

4
Carlo Levi, *Cristo si è fermato a Eboli* (Milan: Bruno Mondadori, 1958), 70.

5
Thanks to a Fulbright Foundation grant funded with money from the Marshall Plan reconstruction programme, F.G. Friedmann chose Matera as an illustrative case study for the social and economic situation in the south of Italy. Friedmann's essay 'The World of "La Miseria"', published in 1953, was fundamental in focusing the American cultural debate on the conditions of southern Italy.

6
Alcide de Gasperi was one of the fathers of the Italian constitution, he was also the founder of the Christian Democratic Party and served as President of the Italian Republic from 1945 to 1953.